

значення мають характер відносин, положення особистості в колективі. Вплив неформальних груп зникає. Особистість стає активно діючою частиною внутрішньоколективної організації, носієм моральних цінностей, усвідомить гуманістичну спрямованість спільної діяльності і спілкування.

Очевидно, якщо індивід сприятливий до впливу негативних факторів, то він не склався як особистість. Особистість, сформована на основі соціальної стійкості, не піддається безпосереднім впливам тих же мікрогруп, що кваліфікуються як негативні. Більш того соціально стійка особистість є автономною, активною саморегулюючою індивідуальністю. Про що мова йтиме в наступній статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басаров Б. Проблеми психології стійкості особистості. – Ашхабад. – 1981. – 87 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. – Кн. 2. – К.: Либідь, 2003. – 342 с.
3. Лукашевич М.П. Соціалізація: Виховні механізми і технології – К., 1998. – 112 с.
4. Реан А.А., Коломинський Я.Л. Соціальна педагогічна психологія. – Санкт-Петербург, 1999. – 413 с.
5. Хломов Д.Н., Баклушинский С.А., Кузьміна О.Б. Посібник оцінки рівня розвитку соціального поведіння старшокласників. – М., 1993. – 72 с.

УДК 371.3

Волкова С.В.

ВИКОРИСТАННЯ КОМПАРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО АНАЛІЗУ МОРАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ

Мета нашого пошуку – розкрити переваги використання компаративного підходу до аналізу моральної проблематики фольклорних творів українського та англійського народів. Передумовою її реалізації стали такі завдання: довести, що компаративний аналіз є результативним як на рівні зіставлення у межах фольклорної спадщини одного народу, так і на рівні фольклорних зв'язків двох народів; окреслити основні етапи компаративного аналізу творів українського та англійського фольклору.

Нові соціально-культурні умови життя в Україні ставлять ученого-дослідника і вчителя-словесника перед вибором таких шляхів освоєння художніх текстів, які були б властиві даному жанру літературного мистецтва й відповідали б вимогам часу – орієнтації учнів на моральні цінності.

Розв'язанню цього завдання сприяє творче опрацювання кращих зразків різних літературних жанрів. Одним із найбільш дієвих із них був і залишається фольклор. Народна поетична творчість століттями акумулювала у собі життєвий досвід, колективну мудрість предків і передавала їх наступним поколінням, пропагуючи високі моральні та естетичні ідеали.

Велику освітню, розвивальну і виховну силу фольклору визначали і розкривали видатні вітчизняні вчені, освітні діячі, письменники минулого і сьогодення. Про невичерпні виховні можливості фольклору України та інших народів світу писали О.Духнович, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський, І.Франко, Т.Шевченко.

Необхідність і важливість виховання засобами усної народної поетичної творчості наголошується у державних документах про школу, обстоюється у працях таких вчених, як В.Кузь, Ю.Руденко, З.Сергійчук, М.Стельмахович, Є.Сявавко та ін. Сьогодні, як ніколи гостро, постало питання про відродження фольклорного виховання.

Водночас, у наукових дослідженнях проблема використання виховних можливостей різних жанрів фольклору ставиться і висвітлюється лише стосовно вітчизняного фольклору.

Це пояснюється тим, що фольклорні твори активно впливають на формування національної свідомості, патріотизму, народності, без яких не може бути повноцінного громадянина своєї країни. Отже, виховання на основі здобутків національного фольклору забезпечує етнізацію особистості як невід'ємний складник її соціологізації. У той же час фольклорне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдських ідеалів і цінностей. Фольклор увічніює у підростаючих поколіннях не лише специфічне, самобутнє, що притаманне кожній нації, а й загальнолюдське, спільне для всіх націй, що є на світі.

У цьому зв'язку постає питання про доцільність порівняльно-історичного або компаративного підходу до використання освітніх, виховних і розвивальних можливостей фольклорних творів різних народів.

Розроблені ще у 30-х роках ХХ ст. відомим українським ученим О.Білецьким методи і прийоми компаративістики сьогодні все ширше впроваджуються у практику роботи середньої і вищої школи, а сама вона у сучасному розумінні трактується, як "наукова методологія, котра на основі порівняльного вивчення встановлює певні закономірності, формулює наукові закони" [2: 2]. Йдеться про те, щоб у процесі опрацювання фольклорних творів повною мірою скористатися з тих переваг, які створює об'єктивно існуючий зв'язок між моральними цінностями фольклорних набутоків народів світу. Адже закономірності виникнення і побутування фольклору є спільними для людей різних національностей. Усі вони проходять однакові ступені історичного розвитку, розв'язують одну основну проблему – підготовку молоді до життя і праці, передачу із покоління в покоління досвіду і правил морально-етичної поведінки. Єднає фольклорне мистецтво спільність тематики та схожість змісту багатьох фольклорних джерел, чітко визначена спрямованість на становлення основних орієнтирів життєдіяльності людини. Тому взаємопов'язане їх опанування, інтенсивний обмін духовними цінностями активно сприяє успішній реалізації моральних ідей і установок, що вони в собі несуть.

Оволодіння в такий спосіб морально-етичними вартостями фольклору не лише створює передумови для поступального духовного розвитку особистості учнів, але й диктується реаліями сучасності. Розширення ділових, наукових, культурних контактів, поглиблення процесів глобалізації вимагають від людини освоєння цінностей не лише власного фольклорного середовища, але й входження в розмаїття існуючих у світі фольклорних культур та їх цінностей.

Незважаючи на те, що основні фольклорні цінності різних народів є загальнолюдськими і вічними, фольклорне мистецтво кожного з них відзначається національно-етичною своєрідністю, зумовленою національними, культурними, природними та іншими особливостями життя народу. Відтак, для того, щоб фольклор реалізував свою основну виховну функцію – "відтворювати людське в людині" (В.Алексєєва, О.Малейченко), потрібно враховувати його специфіку і, спираючись на неї, виховувати не абстрактну людину, не людину взагалі, а достойного представника свого народу й нації.

Пріоритетне значення цінностей рідного фольклору у формуванні морально-ціннісних орієнтацій особистості зумовлене і психологією його сприйняття. Національне народне мистецтво несе у собі конкретно-чуттєві, близькі, зрозумілі реципієнту образи, ідеї, картини. Це дозволяє йому відчувати таку насолоду від спілкування зі знайомим, принадним, хвилюючим фольклорним світом, що ті сентенції, які він у собі несе, успішно закріплюються у свідомості і позитивно впливають на поведінку людини.

І все ж фольклор як універсальна педагогічна категорія таїть у собі значні і недостатньо задіяні резерви виховного впливу на особистість. Криються вони, як уже зазначалося, у компаративному підході до освоєння фольклорних цінностей різних країн і народів. Особливо плідною в цьому контексті уявляється ідея встановлення взаємозв'язку в освоєнні цінностей українських фольклорних джерел і морально-етичних вартостей іноземного фольклору (у нашому дослідженні це англійський фольклор). І тут можливості іноземної мови мало не унікальні. Вона забезпечує опрацювання фольклорних пам'яток мовою їх носія, одночасно з набуттям досвіду ціннісного опанування проблематики пам'яток

рідної культури у свідомість учнів потрапляють відомості, що значно розширюють їх уявлення про ціннісний потенціал іноземного фольклору, його своєрідність, національні особливості. Це створює додаткові можливості щодо прилучення учнів до загальнолюдських духовно-моральних цінностей.

Як наголошує В.Сафонова, якій належить філософське обґрунтування соціокультурного підходу до мовної освіти, іноземна мова має розглядатися не лише як засіб комунікації, але й як важливий інструмент пізнання світової і рідної культури, як спосіб досягнення міжкультурного розуміння [6: 4].

Уточнюючи основні навчально-виховні функції іноземної мови, В.Сафонова підкреслює, що в умовах сьогодення важливо розширити сферу її навчально-виховного впливу на особистість, повною мірою використати потенціал іноземної мови, аби вона активно сприяла міжкультурному спілкуванню в різних сферах людської діяльності, встановленню взаєморозуміння народів, країн, соціальних систем, узагальненню досягнень національних культур у розвитку загальнолюдської культури і збагаченню її духовними цінностями, створеними різними народами і людством в цілому [7: 20].

Здійснення цієї кумулятивної функції в навчанні іноземної мови і створює передумови для освоєння культури її носіїв.

Оволодіння цінностями рідної та іншої культури, в тому числі й фольклорної, вкрай важливе для того, щоб учні мали можливість розглядати свою культуру не як єдино можливий спосіб бачення світу, а усвідомлювали б співвідношення культур різних народів та світової цивілізації.

Розуміння іншомовної культури неможливе без того, щоб спочатку не побачити нового в своїй. Тому важливим результатом вивчення культури іншого народу є, як доводить Г.Калагастова, більш глибоке розуміння рідної [3: 101].

Ця точка зору не виключає, а навіть передбачає важливість зворотного впливу. Як слушно зазначає з цього приводу Д.Лихачов, “якщо домінує в людині загальна настроєність на сприйняття чужих культур, то вона неминуче приведе його до чіткої усвідомленості цінності своєї власної” [4: 39].

У реальному навчально-виховному процесі обидва предмети – українська література та іноземна мова, що забезпечують опанування фольклорних джерел, має поєднувати не тільки спільна мета – ввести учнів у ціннісний світ рідної і світової фольклорної культури – але й спільна діяльнісна основа – залучити їх до активної діяльності, результатом якої стане прогрес у формуванні морально-ціннісних орієнтацій особистості.

Водночас компаративний підхід до оцінки моральних колізій українських і англійських фольклорних джерел не виключає доцільності ознайомлення з історією дослідження і національною специфікою основних їх жанрів. Розглянемо це питання на прикладі найбільш популярного з них – народної казки.

Систематичний запис і видання фольклору з науковою метою як в Україні, так і в Англії було започатковано у першій половині XIX ст. В Україні активну участь у цій діяльності брали такі вчені і громадські діячі, як М.Драгоманов, М.Максимович, П.Лукашевич, А.Метлинський, В.Залеський, Й.Лозинський, П.Чубинський, Б.Грінченко та ін. У 90-х роках відповідну роботу в західних регіонах і по всій Україні проводить етнографічна комісія наукового товариства імені Т.Шевченка у Львові. Починаючи з 1896 року, нею було підготовлено 40 томів “Етнографічного збірника” і 22 томи “Матеріалів до української етнології”.

Як неперевіршений засіб морального й естетичного виховання досліджували і звеличували казку видатні представники вітчизняної педагогіки, письменники, громадські діячі (О.Духнович, К.Ушинський, І.Франко, В.Сухомлинський, М.Стельмахович та ін.). Сьогодні цю традицію продовжують науковці нової генерації – А.Абдулліна, Н.Бірко, С.Литвиненко, Ф.Поляченко.

Щодо англійської казки, то, за свідченням її дослідниці С.Снегової, початок її збирання був пов'язаний з ім'ям У.Чемберса, який у 1842 р. у збірці “Шотландські вірші для дітей” опублікував 21 казку [8: 28].

Заслуга складання національного списку народних казок Англії належить президентові англійського фольклорного товариства Джозефу Джекобсу, який упорядкував і в 1890 році опублікував два томи “Англійських народних казок”. Вони були перевидані у 1893 і 1896 рр. і до цього часу вважаються кращим зібранням англійського казкового фольклору.

Привертає увагу і те, що в англійському фольклорознавстві існує не один, а декілька підходів до позначення жанру, який ми називаємо казкою. Найбільш уживані з них – “folk tales” (народні оповідання) і “fairy tales” (чарівні оповідання). Англійські дослідники – К.Бріггс (K.Briggs), С.Томпсон (S.Tompson), М.Йеарслі (M.Yearsley), Дж.Толкін (J.Tolkien), Е.Хартленд (E.Hartland) та ін. дотримуються різних точок зору щодо доцільності використання кожного з пропонуваніх термінів. Так, Дж.Толкін вважає, що для позначення казкового жанру достатньо обмежитися одним терміном – “fairy story” (чарівне оповідання). Інший англійський дослідник М.Йеарслі визнає правомірність застосування з цією метою двох позначень – “fairy-tales” і “folk tales”, оскільки не бачить між ними істотної різниці. Свою позицію він коментує так: “Fairy tales, or folk tales are the fiction in its childhood. They are in fact “the fossil” remains of the thoughts and customs of the past ...” [10: 16] (Чарівні казки, народні оповідання – це те, що має корні з дитинства. До того ж, вони представляють унікальні відголоси думок і традицій минулого...).

Іншої точки зору дотримується С.Томпсон. Він вважає, що термін “folk – tales” має використовуватися для позначення всіх видів усних традиційних розповідей: “The term “folktale” has always been used loosely to cover the whole range of traditional oral narratives” [9: 21] (Термін “народне оповідання” використовують для визначення цілого ряду традиційних усних оповідань).

У той же час терміном “fairy-tale” слід позначити розповіді, що містять фантастичні пригоди і чудеса. “... “fairy tale” is applied to stories filled with incredible marvels” [9: 21] (... “казка” означає оповідання з неймовірними чудесами).

Не зупиняючись на аналізі позицій інших науковців щодо добору термінів на позначення величезної кількості англійських фольклорних джерел, що мають характерні ознаки зразків світового казкового жанру, зазначимо, що умовно їх можна класифікувати як англійські народні казки.

Художній світ їх напрочуд багатий і різноманітний. Як стверджує автор книги про англійський фольклор К.Бріггс, навряд чи знайдеться країна, чарівний світ якої був би так густо заселений, як в Англії. У спеціальному додатку до книги “Folk Tales of England” вона визначила 308 казкових типів, зазначивши при цьому, що її список далеко не повний.

Занурюючись у чарівний світ англійської казки, підлітки, які вже мають досвід спілкування з українською казкою, вочевидь переконуються, що казки народу, мову якого вони вивчають, несуть у собі ті ж ідеали добра, благородства, правди і справедливості, що й вітчизняні. Компаративний підхід до засвоєння їх моральних цінностей допомагає школяреві в пору дорослішання зміцнитися в своїх життєвих переконаннях, визначитися в пріоритетах, орієнтирах життєдіяльності.

Разом з тим, використання морального потенціалу англійського фольклору, опора на його моральні вартості не тільки не виключає, а навіть передбачає врахування національної своєрідності й особливостей англійської казки. Як зазначають її дослідники (С.Снегова, С.Швачко, Н.Еліна), головні з них – близькість до жанру оповідання, тенденція до моралізування, неприховані соціальні узагальнення, спорідненість з лицарською баладою.

Уміння враховувати ці особливості відіграє велику роль у ціннісному освоєнні не тільки казки, а й всіх інших жанрів англійського фольклору. З його формуванням підлітки отримують можливість не тільки розширити межі пізнання світової фольклорної культури, а

й відчути свою причетність до національних традицій, звичаїв, уподобань народу, мову якого вони вивчають.

Сьогодні компаративістика – один із найбільш перспективних напрямів у викладанні художньої літератури. Стосовно нашого дослідження компаративний аналіз творів українського та англійського фольклору має поетапний вигляд:

1. Ознайомлення з творами (емоційне сприйняття, зіставлення з особистим досвідом).
2. Осмислення етично-пізнавальної інформації (через зіставлення пам'яток українського та англійського фольклору).
3. Аналіз творів за компонентами (внаслідок виявлення схожості та відмінності частин).
4. Встановлення міжпредметних зв'язків.
5. Аналіз виявлених паралелей і відмінностей та висновок про спорідненість морально-етичних ідей, що містять кращі зразки фольклорного мистецтва двох народів.

На власному досвіді ми переконалися, що фольклорна спадщина різних народів світу тяжіє до зіставлень і водночас викликає великий інтерес підлітків, компаративний аналіз результативний як на рівні зіставлення у межах фольклорної спадщини одного народу, так і на рівні міжфольклорних зв'язків. Однак, максимально гармонізувати моральну свідомість учнів можна лише об'єднавши кращі зразки фольклорного мистецтва різних народів на засадах компаративного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности // Психологический журнал. – 1984. – № 5. – С. 63-70.
2. Білецький О.І. Від давнини до сучасності. – К.: Художня література. – 1960. – 502 с.
3. Калагастова А.В. Педагогические пути и условия формирования общечеловеческих ценностей у младших школьников в процессе изучения иностранных языков: Дисс. ... канд. пед. наук. – Липецк, 2000. – 196 с.
4. Лихачев Д.С. Заметки о русском. – М., 1984. – С. 30-39.
5. Малейченко Е.В. Фольклорно-дидактическая среда как средство нравственного воспитания младших школьников: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Белгород, 2001. – 19 с.
6. Сафонова В.В. Иностранные языки в двуязычном образовании российских школьников // Иностранные языки в школе. – 1977. – №1. – С. 2-7.
7. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М.: Высшая школа Амскорт интернейшнл, 1991. – 311 с.
8. Снегова С.В. Использование английской сказки в обучении иностранному языку на начальной ступени обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1994. – 90 с.
9. Thompson S. The Folktale. – New York, 1951. – P. 455-456.
10. Yearsley M. The Folklore of Fairy-Tale. – London: Watts and Co., 1924. – 230 p.

УДК 370. 13

Гайдамака І.Г.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА БАТЬКІВ ЯК ОСНОВА СІМЕЙНОГО УКЛАДУ

У статті розглядається поняття “сімейного укладу” і його типи в контексті сімейних взаємин, а також його зв'язок з педагогічною культурою батьків.

За своєю природою сімейне виховання засноване на почутті любові, любові до дітей і відповідного почуття дітей до батьків. Воно продовжується все життя, відбувається в будь-який час доби, у будь-який час року.

У родині три групи детермінант істотно впливають на особистість дитини: середовище, діяльність і сімейне виховання [6: 79].

Соціальне середовище включає макро- і мікросередовище. Співвідношення макро- і мікросередовища – один із проявів діалектики загального й особливого. Сутністю першої є